

ΜΥΘΟΛΟΓΟΥΜΕΝΑ

ἀρχαῖος ποιητὴς δὲν ἐστάθηκε ποτέ του δεμένος τόσο στήν παράδοση τοῦ ἥρωικοῦ μύθου, ὥστε νὰ εἶναι ἀναγκασμένος νὰ τὸν ἀποδώσῃ ἀκριβῶς, ὅπως τὸν ἀνέφερε ἡ πηγὴ του, καὶ ὅταν ἀκόμη ἐνόμιζε, πῶς κάτι ἔπρεπε ν' ἀλλάξῃ σ' αὐτόν. Καὶ εἶναι κυρίως δύο εἰδῶν ἀνάγκες, πού ἐπέβαλλαν συχνὰ στὸν ποιητὴ νὰ δώσῃ καινούργια μορφή σὲ μιὰ παράδοση διαμορφωμένη ἀπὸ ἄλλους πρωτύτερα: α) ὕλικές - τεχνικές καὶ β) ἠθικές - θρησκευτικές ἀνάγκες.

Τὶς ὕλικές ἀνάγκες αἰσθάνεται ὁ ποιητὴς σὰν τεχνίτης. Ἡ ὕλη, πού πλάθει στὰ χέρια του, γιὰ νὰ πάρῃ καινούργια ζωὴ, τὸν ἀναγκάζει σὲ ἀλλαγές μικρές ἢ μεγάλες, κατὰ τὴν περίστασι· πάντα κάτι καινούργιο πρέπει νὰ μᾶς δώσῃ ὅποιος ξαναγυρίζει σὲ παλιὰ θέματα. Ἡ ἀρχὴ τῆς παραλλαγῆς (Variationsprinzip) δεσπόζει στήν καλλιτεχνικὴ δημιουργία ὅλων τῶν χρόνων καὶ τόπων, μολονότι στήν κλασσικὴν Ἑλλάδα δὲν ἔχει ὅσην ὕστερα παίρνει δύναμις:

Στὴ θηβαϊκὴ παράδοση τῆς ἔχθρας τῶν δύο ἀδελφῶν τὸ ὄνομα τοῦ ἐνὸς ἀπ' αὐτοὺς δείχνει, μὲ τὸ μέρος τίνος βρίσκεται ἀρχικὰ τὸ ἄδικο: μὲ αὐτόν, πού ἀγαπᾷ διαρκῶς τὰ νεῖκη, τὶς φιλονικίες, τὸν Πολυνεΐκη. Ἔτσι στὸν Λῆσχυλο ἀκόμα. Στὸν Εὐριπίδη ὅμως, στὶς Ἐπιποιήσεις, ὁ Πολυνεΐκης εἶναι ὁ διωγμένος ἀπὸ τὸν πατρικὸ θρόνον κι' ὁ ἀδικημένος, ἐνῶ ὁ Ἐτεοκλῆς, τόσο ἠθικὰ ἐξυψωμένος ἀκόμα στοὺς Ἐπιποιήσεις ἐπὶ Θήβας, μεταβάλλεται σ' ἓναν ἀσυνείδητο κι' ἐπίορκο τύραννο, πού ἔχει γιὰ μόνον ἐπιχείρημά του τὴ

δύναμη καὶ ποὺ ὁμολογεῖ, πὼς μόνο ἡ τυραννὶς τὸν συγκινεῖ, τὴν ὁποία πρέπει νὰ συγκρατήσῃ καταπατῶντας κάθε ὄρκο καὶ τιμὴ. Καὶ ὅπως οἱ χαρακτηῆρες, ἔτσι μπορεῖ ἀπὸ τὴν τάση αὐτὴ γιὰ παραλλαγὴ νὰ μεταβληθῆ σὲ μιὰ παράδοση κάθε στοιχεῖο.

Μὰ ὁ ποιητὴς δὲν εἶναι μόνο τεχνίτης. Στους παλιούς χρόνους, ποὺ δημιουργοῦν τὴν ἥρωικὴ παράδοση, ὁ ποιητὴς κατέχει τὴ θέση, ποὺ θὰ τοῦ πάρχουν ἀργότερα ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ ρητορική: Εἶναι ὁ διδάσκαλος τοῦ ἔθνους του, σκοπὸς του ἔπαιδεύειν ἀνθρώπους καὶ βελτίους ἀπεργάζεσθαι (Πλάτ. Πολιτ. X 600 c): ὅτι μὲν γὰρ νόμοι διὰ τὴν συντομίαν οὐ διδάσκουσιν, ἀλλ' ἐπιτάττουσιν ἃ δεῖ ποιεῖν, οἱ δὲ ποιηταὶ μιμούμενοι τὸν ἀνθρώπινον βίον, τὰ κάλλιστα τῶν ἔργων ἐκλεξάμενοι, μετὰ λόγου καὶ ἀποδείξεως τοὺς ἀνθρώπους συμπεύθουσιν (Λυκοῦργ. κ. Λεωκρ. 102). Ὁ ποιητὴς εἶναι μιὰ ἐξαιρετικὰ μεγάλη ἠθικὴ προσωπικότης στὸ ἔθνος του μέσα. Καὶ καθὼς ἀλλάζουσιν οἱ ἐποχὲς καὶ οἱ ἠθικὲς καὶ θρησκευτικὲς ἀξίες ἀκολουθοῦν μαζὶ τὴ γενικὴν ἐξέλιξη καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ παρατήρηση προάγεται, ὁ ποιητὴς εἶναι ἀναγκασμένος κάθε φορὰ, ποὺ διηγεῖται μιὰ παράδοση, νὰ τὴν ὑποβάλλῃ πρῶτα στὸ ἠθικὸ του κριτήριον καὶ στὴν κοσμοθεωρίαν του γενικά. Ὅταν ὅμως συμβῆ, ὥστε τὸ κριτήριόν του αὐτὸ νὰ ἔρθη σὲ σύγκρουση μὲ τὸν μῦθον, πὼς θὰ μπορέσῃ ἐκεῖνος νὰ λύσῃ τὸ πρόβλημα, ποὺ ὀρθώνεται ἔτσι μπροστὰ του; Ἐδῶ δὲν πρόκειται γιὰ ἓνα ξεφρεσκάρισμα τῆς ὕλης· κάτι πολὺ πιὸ βαθύ, ἢ διατάραξη τοῦ ἐσωτερικοῦ του κόσμου ὑποχρεώνει τὸν ποιητὴ νὰ πάρῃ κριτικὴ στάση μπροστὰ στὴν παράδοση. Τώρα πιά δὲν συγκινεῖται ὁ ποιητὴς σὰν τεχνίτης, ἀλλὰ σὰν ἄνθρωπος καὶ σὰν διδάσκαλος.

Τὴ δευτέρην αὐτὴ περίπτωσιν ἔχει σκοπὸ νὰ ἐξετάσῃ τὸ δοκίμιον αὐτό¹.

* * *

Ὅταν ὁ ποιητὴς αἰσθανθῆ, ὅτι ἡ ἥρωικὴ παράδοση, τὴν ὁποίαν ἔχει νὰ διηγηθῆ, δὲν συμβιβάζεται μὲ τὴν

εικόνα τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡρώων, ποὺ κλείνει αὐτὸς μέσα του, θὰ ζητήσῃ κατὰ κανόνα νὰ τὴν πολεμήσῃ. Ἡ πολεμικὴ αὐτὴ μπορεῖ νὰ διεξαχθῇ τελείως σιωπηλά: ὁ ποιητὴς παραμερίζει ἢ διασκευάζει ἀθόρυβα, ὅτι νομίζει πὼς πρέπει νὰ φύγῃ ἢ ν' ἀλλάξῃ, χωρὶς νὰ ὑπογραμμίσῃ τὴν ἀλλαγὴν. Ἔτσι ἐνεργεῖ ὁ ἀντικειμενικὸς ποιητὴς, ὁ ἐπικός:

Στὸν Ὅμηρο ἢ πάλι, ποὺ ἔκαμε ὁ Πηλεὺς μὲ τὴν Θέτιδα, γιὰ νὰ τὴν κερδίσῃ γυναῖκα του, καὶ ἡ προσωρινὴ ὑποταγὴ τῆς θεᾶς σ' ἓνα θνητό, δὲν ἀναφέρονται πουθενά· καὶ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ νομίσῃ, ὅτι ὅλη αὐτὴ ἡ ἱστορία ἦταν πραγματικὰ ἀγνωστὴ στὸν ποιητὴ, ἂν ὅ,τι ἀναφέρεται στὴν Ἰλιάδα σχετικὸ μὲ τὴν Θέτιδα δὲν εἶχεν ὡς ἀναγκαία προϋπόθεση τὴν παράδοσιν ἀκριβῶς ἐκείνη. Καὶ ὅμως ἡ ἀναγκαία αὐτὴ προϋπόθεσις ἔχει ἀθόρυβα διαγραφῆ ἀπὸ τὴν ἐπικὴν ὕλην τῆς Ἰλιάδος. Μὲ τὸν ἴδιον τρόπο παραμερίζει ὁ Ὅμηρος ἀπὸ τὸν μῦθον τοῦ Βελλεροφόντη τὸ μαγικὸ φτερωτὸ ἄλογο, τὸν Πήγασον, ποὺ στὴν ἀρχικὴ παράδοσιν βοηθοῦσε τόσο τὸν ἥρωα στὶς νύκτας του: Ὁ Βελλεροφόντης πρέπει νὰ νικᾷ μόνος, χωρὶς τὴν βοήθειαν ἄλλων καὶ μάλιστα φανταστικῶν ζώων, ποὺ τόσο ἀποκρούουν οἱ ὀρθολογιστικὲς τάσεις τοῦ ὀμηρικοῦ ἔπους.

Ἡ πολεμικὴ ὅμως παίρνει συχνὰ σὲ προσωπικώτερον ποιητὴ μορφήν πιδὲ ἐκδηλῆ: ἡ παλιὰ παράδοσις διαψεύδεται ρητὰ, τονίζεται ἡ καινούργια ἀλλαγὴ καὶ οἱ λόγοι, ποὺ τὴν ἐπροκάλεσαν. Μιὰν ἐπίσημην διάψευσιν τοῦ Ὁμήρου δίνει ἀντιπροσωπεύοντας τοὺς Λακεδαιμονίους ὁ Στησίχορος σχετικὰ μὲ τὴν Ἑλένη, ποὺ ἐλάτρευαν στὴ Σπάρτη σὰ θεά. Ἄδικα τὴν εἶχαν διασύρει, ὅτι ἀφῆκε καὶ ἄντρα καὶ παιδί γιὰ τὴν ἀγάπην ἐνὸς βαρβάρου:

Μιά τέτοια φήμη ψέμα· μήτε μπηγες
σὲ πλοῖα ποτὲ καλομαστορεμένα,
μήτε στὰ Πέργαμα ἔφτασες τῆς Τροίας² (11 D.)

Ἔτσι ρητὰ ἐκφράζει καὶ ὁ Πίνδαρος τὴν ἀποδοκιμασίαν του γιὰ τὴν παλιὰ παράδοσιν, ὅτι οἱ θεοὶ ἔφαγαν τὸν Πέλοπα· ποτὲ τοῦ δὲ θὰ μπορούσε νὰ φαντασθῇ ἀνθρω-

ποφάγους τούς θεούς. Ὁ ποιητὴς μόνο καλὰ γι' αὐτοὺς νὰ λέη πρέπει: "Ἔστι δ' ἄνδρϊ φάμεν ἔοικὸς ἀμφὶ δαιμόνων καλὰ".

Συχνὰ σὲ τέτοιες περιστάσεις ἡ πολεμικὴ ξεσπᾷ καὶ στὸν παλιὸ ποιητὴν ἐπάνω, πού ἀνάξιος γιὰ τὴ θέση, γιὰ τὴν ὁποία προωρίστηκε, τολμᾷ ἀποδίδοντας σὲ θεοὺς κι' ἥρωες ταπεινὲς πράξεις νὰ κάμῃ κατάχρηση τῆς ἐξουσίας του: ἡ χάρη τοῦ λόγου εἶναι ἓνα πολὺ ἐπικίνδυνο ὄπλο στὰ χέρια τῶν ἀνάξιων ποιητῶν. ἀπὸ τὴ συγκίνηση, πού χαρίζει τὸ τραγούδι στὶς ψυχές, ὁμορφαίνοντας τὸ κάθε τι καταντᾷ κανεὶς νὰ πιστέψῃ ὡς καὶ τ' ἀπίστευτα: θεοὺς κι' ἥρωες ἀτελεῖς, ἀδικούς, ἀνήθικους.

Πόσο ἐχθρικά στέκει ὁ δωρικὸς κόσμος ἀπέναντι στὸν Ὅμηρο: στὴ Λακωνία ἡ λέξις *ὀμηροῖδδεν* κατάντησε ταυτόσημη μὲ τὸ «ψεύδασθαι». Ἔτσι κρίνει καὶ ὁ Θηβαῖος Πίνδαρος ἀδικῆ τὴ δόξα, πού χάρισε ὁ ἐπικὸς στὸν Ὀδυσσεά, τὸν ἀντιπαθητικὸν αὐτὸν πονηρὸν ἐκπρόσωπο τοῦ ἰω- νικοῦ πνεύματος:

.... Κι' ἐγὼ τοῦ Ὀδυσσεῶς λογιᾶζω,
πὼς πῶς μεγάλη ἀπὸ τὰ πάθη φήμη
ἢ γλυκεῖα χάρη ἐγέννησε τοῦ Ὀμήρου·
μὰ τὰ φτερά τοῦ λόγου καὶ στὸ ψέμα
κάτι σεμνὸ χαρίζουν....

(N. 7,20)

Ἐδῶ ὁ ποιητὴς κριτὴς συντροφεύει τὸν φιλόσοφο στὴν κατηγορία τοῦ Ὀμήρου: "Ἡράκλειτος τὸν Ὅμηρον ἔφασκεν ἄξιον ἐκ τῶν ἀγώνων ἐκβάλλεσθαι καὶ ραπίζεσθαι" (ἀπ. 42 D.) ὁ ποιητὴς εἶχε τολμήσει νὰ ἀποδώσῃ στοὺς θεοὺς ὅλα,

ὅσα παρ' ἀνθρώποισιν ὄνειδεα καὶ ψόγος ἐστίν,
κλέπτειν, μοιχεύειν τε καὶ ἀλλήλους ἀπατεύειν (Ξενοφ. ἀπ. 11 D.).

*
* *

Τὸ ν' ἀπορρίψῃ τελείως μία παράδοση εἴτε σιωπηλὰ εἴτε ρητὰ δὲν εἶναι ὁ μόνος τρόπος, πού ἐνεργεῖ σὲ τέτοιες περιστάσεις ὁ ποιητὴς. Πολὺ συχνότερα περιορίζεται σὲ μιὰ

μικρὴν ἢ μεγάλη διασκευή, ὥστε ἡ παράδοση νὰ ἑναρμονιστῆ μετὸν ἠθικό του κόσμον. Οἱ τρόποι, μετὸς ὁποίους κατορθώνεται μία τέτοιου εἴδους μεταβολὴ εἶναι ποικίλοι· ἄς ἐξετάσουμε μερικοὺς ἀπὸ τοὺς πιὸ χαρακτηριστικούς :

Ἔοσα ἀναφέρει ὁ ἡρωϊκὸς μῦθος συνέβηκαν πράγματι, τὰ αἷτια ὅμως, ποὺ ἐπροκάλεσαν τὰ γεγονότα αὐτά, εἶναι βαθύτερα, ὄχι τόσο ἐπιφανειακά, ὅπως ἐπίστευε ἡ ἀπλοϊκὴ παράδοση ὡς τότε: Ἡ Ἡοία, ποὺ ἀνέφερε τὴν ἔνωση τοῦ Ἀπόλλωνος μετὴν Κυρήνη καὶ τὴ γέννηση τοῦ Ἀρισταίου, εἶχε τὸν νεαρὸ θεὸ νὰ ζητῆ καὶ νὰ παίρῃ ἀπὸ τὸν Κένταυρον Χείρωνα πληροφορίας γιὰ τὴν κόρη, μόλις τὴν εἶχε πρωταντικρῶς νὰ κυνηγᾷ λιοντάρια μονάχη στὰ δάση μέσα. Καὶ τί θ' ἀκολουθοῦσε μετὰ τὴν ἔνωσή τους προέλεγε στὴν Ἡοίαν ἐκείνη ὁ Χείρων. Μὰ εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ πληροφορίας γιὰ περασμένα καὶ μελλοντικά ὁ θεὸς τῆς μαντικῆς ἀκριβῶς; Καὶ πρὶν ἀκόμα ρωτήσῃ τὸν Χείρωνα, εἶναι δυνατὸν ὁ Ἀπόλλων νὰ μὴν ἤξερε, ποῖα ἦταν ἡ κόρη, ποὺ θαύμασε τὴν ὁμορφιά της καὶ τὴν ἀνδρεία της, καὶ τί θὰ συνέβαινε μετὰ αὐτὴν ὕστερα; Καὶ ὅμως καὶ στὸν Πίνδαρον (Πυθ. 9) ἐπαναλαμβάνει ὁ θεὸς τὶς ἴδιες ἐρωτήσεις· ἀλλὰ ὁ λόγος, ποὺ τὸν κάνει νὰ ρωτᾷ, δὲν εἶναι ἡ ἀγνοία, εἶναι κάποιος ἄλλος· τὸν δίνει ὁ Κένταυρος ἀπαντῶντας: ἡ ντροπὴ, ποὺ ἐμποδίζει θεοὺς καὶ ἀνθρώπους καὶ νὰ μιλοῦν φανερὰ γιὰ τὸν ἔρωτά των καὶ φανερὰ νὰ τὸν ἀσκοῦν. Γι' αὐτὸ ὁ Ἀπόλλων τώρα ζητᾷ τάχα νὰ μάθῃ γιὰ τὴν παρθένο· μετὰ ὑπάρχει πράγμα, ποὺ ν' ἀγνοῖ ὁ θεός;

Ρωτᾷς γιὰ τὴ γενιά τῆς κόρης σύ, ποὺ ξέρεις
τὸ τέλος καὶ τὸν δρόμον τῶν πραγμάτων ὅλων,
καὶ ὅσα τὴν ἀνοιξὴν ἢ γῆ φυτρώνει φύλλα,
καὶ πόσῃν ἄμμο ξεσηκῶνουν σὲ ποτάμια
καὶ θάλασσοι τὸ κύμα κι' οἱ ἄνεμοι, κι' ἀκόμα
τὸ τί θὰ γίνῃ κι' ἀπὸ ποῦ θὰ γίνῃ βλέπεις;
Μὰ ὅμως μετὰ τὸ σοφὸ θεὸ κι' ἐγὼ ἀφοῦ πρέπει
νὰ παραβῶ, σοῦ λέω...

Μὲ τὴν ψυχολογικὴν αὐτὴ παρατήρησιν τοῦ Χείρωνος, ὅτι ὁ Ἀπόλλων ἀπὸ ντροπῆ προσποιεῖται, ὅτι ἀγνοεῖ τὴν

Κυρήνη, ὁ ποιητὴς δικαιολογεῖ τὴν παράδοση, πὺ καὶ οὐσίαν ἀναιροῦσε τὴν παντογνωσία τοῦ Ἀπόλλωνος³.

Παρόμοια κάποιος ποιητὴς τῶν κλασσικῶν χρόνων, τὸ πιθανώτερο ὁ Πίνδαρος πάλι, ἀπὸ τὴν παράδοση, ὅτι ὁ Ἀπόλλων ἐδούλευε στὸν Ἄδμητο, δὲν ἀπορρίπτει τίποτε παρὰ μόνον τὸ αἴτιο, πὺ ἐπροκάλεσε τὴ δουλεία αὐτῆ. Δὲν εἶναι ἀλήθεια, ὅτι μιὰ τέτοια ταπείνωση ἐπέβαλε στὸν Ἀπόλλωνα ὁ Ζεὺς σὰν τιμωρία γιὰ τὸν φρόνο τῶν Κυκλώπων· θεοὶ σὰν τὸν Ἀπόλλωνα δὲν ὑποκύπτουν σὲ ἀτιμωτικὲς τιμωρίες. Ὁ θεὸς ἐδούλευε, ναί, ἀλλὰ γιὰ τὸ ἠθελε αὐτός. Ἡ ὁμορφιά τοῦ νέου Ἀδμήτου τὸν εἶχε μαγέψει καὶ γι' αὐτὸ θέλησε νὰ μένη κοντὰ του βόσκοντας τὰ κοπάδια του: Ἀπόλλων ἐκὼν Ἀδμήτῳ ἐδούλευσε δι' ἔρωτα.

Ὑπάρχουν περιπτώσεις, κατὰ τίς ὁποῖες ὁ ποιητὴς, γιὰ νὰ «διορθώσῃ» μιὰ παράδοση, εἶναι ἀναγκασμένος νὰ τὴν ἀναχωνεύσῃ τελείως, χρησιμοποιῶντας τὰ παλιὰ τῆς στοιχεῖα ἀπλῶς γιὰ πρῶτο ὑλικό: ὁ Πίνδαρος πρέπει νὰ ἐπιναλάβῃ τὴν ἱστορία τοῦ Πέλοπος, πὺ εἶχε σφάξῃ ὁ πατήρας του καὶ εἶχαν οἱ θεοὶ φάγει ἕνα του κομμάτι, τὸν ὄμο. Στὸν ἴδιο λέβητα, ἐξακολουθοῦσε ἡ παλιὰ παράδοση, πὺ εἶχε μαγερέψει ὁ Τάνταλος τὸ γυιό του, ξανάβαλαν οἱ θεοὶ τὰ μέλη του καὶ ὅταν τὰ ἔβρασαν, ξεπετάχτηκε ζωντανὸς ὁ Πέλοψ πάλι ἀπὸ μέσα· μόνον τὸ φραγμένον ὄμο εἶχε ἀντικαταστήσει ἕνα κομμάτι ἀπὸ ἐλέφαντα. Μποροῦσε ὅμως ὁ Πίνδαρος νὰ δεχθῆ τοὺς θεοὺς ἀνθρωποφάγους; Ποτέ! Καὶ ὅμως ἡ δική του διήγησι στὸν πρῶτον Ὀλυμπιόνικο ξαναφέρνει ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς παλιᾶς, καὶ τὸν λέβητα, καὶ τὸν φιλντισένιον ὄμο, καὶ τὸ συμπόσιο, ἀκόμη καὶ τὸ ὅτι οἱ θεοὶ ἔφαγαν τὸν ἦρωα:

Στὸν λέβητα βρέθηκε ὁ Πέλοψ μόλις γεννήθηκε, γιὰ νὰ πάρῃ τὸ πρῶτο του λουτρό· ὅταν ἡ Κλωθὴ τὸν ἔβγαλε ἀπὸ ἐκεῖ μέσα, ὁ ὄμος του ἔλαμπε κίολας φιλντισένιος—τὸ δῶρο τῆς Μοίρας. Ἀργότερα στὰ χρόνια τῆς ἐφηβείας του, σὸ τραπέζι, πὺ εἶχε προσφέρει ὁ Τάνταλος στοὺς θεοὺς τοῦ Ὀλύμπου, εἶδε ὁ Ποσειδῶν τὸν νέο, πὺ τοὺς ὑπηρετοῦσε οἰνοχόος. Θαμπωμένος ἀπὸ τὴν ὁμορφιά του, τὸν ἄρπαξε

μαζί του στὸν οὐρανό. Καὶ ὅταν δὲν ἐστάθηκε δυνατό νὰ τὸν ξαναβροῦν οἱ δικοὶ του, ἀπλώθηκε τῶν κακῶν γειτόνων ἡ φήμη, πῶς οἱ θεοὶ εἶχαν φάει τὸν Πέλοπα ⁵.

Συχρὰ σὲ μιὰ τέτοια ἀναχώνευση παλιά, μαγικά, φανταστικά στοιχεῖα χάνουν τὴ σημασία των παίρνοντας ὀρθολογικώτερη χροιά:

Ἀγνώριστη καταντάει στὸν ὁμηρικὸν ὕμνο τῆς Ἀφροδίτης ἡ αἰτιολογικὴ παράδοση, ποὺ ζητοῦσε νὰ ἐξηγήσῃ, γιατί ὁ τζίτζικας εἶναι τόσο ἄσαρκος καὶ ζαρωμένος, μὲ τὴν ἱστορία τοῦ Τιθωνοῦ, τοῦ ἐρωμένου τῆς Ἥους, ποὺ εἶχε πάρει ἀπὸ τὸν Δία τὴν ἀθανασία, ὅχι ὅμως καὶ τὴν αἰώνια νεότητα, καὶ ποὺ γερνώντας γι' αὐτὸ διαρκῶς, εἶχε καταντήσει στὸ τέλος ἀπὸ τὸ πολὺ ζάρωμα νὰ γίνῃ τζίτζικας. Τὴν μεταμόρφωση ἀποκλείει τὸ ἔπος, ἐπομένως στὸν ὕμνο ὁ Τιθωνὸς πρέπει νὰ γερνᾷ αἰωνίως κλεισμένος σ' ἓνα θάλαμο μέσα, χωρὶς νὰ τρώγῃ τίποτα, χωρὶς νὰ κουνιέται καθόλου καὶ μόνο τὴ δυνατὴ φωνὴ του κρατώντας ἀπὸ τὰ παλιὰ τὰ χρόνια. Ὁ ὀρθολογισμὸς μετέβαλε τὸ παλιὸ χορταρένιο κλουβάκι, ποὺ ἐδεχότανε ἄλλοτε τὸν Τιθωνὸν τζίτζικα, γιὰ νὰ μπορῇ ἡ Ἥως τουλάχιστο τὴ φωνὴ τοῦ ἀκόμα νὰ χαίρεται, σ' ἓναν μεγάλο θάλαμο, ἀφοῦ ὁ Τιθωνὸς ἔμενε ὡς τὸ τέλος ἀμεταμόρφωτος. Ὁ Τιθωνὸς - ἄνθρωπος τοῦ ὕμνου κληρονόμησε ἀπὸ τὸν Τιθωνὸν - τζίτζικα καὶ τὴ δυνατὴ φωνὴ καὶ τὴν διαρκῆ νηστεία - ὁ τζίτζικας δὲν τρώει τίποτα, μὰ τώρα οὔτε ἡ φωνὴ οὔτε ἡ νηστεία εἶχαν καμμιά σημασία. Ἡ τάση τῶν ἐπικῶν, ν' ἀποφεύγουν τὰ φανταστικά στοιχεῖα μὲ κάθε τρόπο, εἶχε καταστρέψῃ τὴν παλιὰν ὁμορφὴν ἱστορία — τὸ πρῶτο μῆνυμα τῆς συμφορᾶς, ποὺ θὰ ὑποστοῦν ἀργότερα οἱ διάφορες ἀπλές, χαριτωμένες παραδόσεις ἀπὸ τὸν ὀρθολογισμὸ τῶν μεταγενεστέρων ⁶.

Κι' ἓνα ἄλλο ἀκόμη ἀνάλογο παράδειγμα: ὁ Βελλεροφόντης γιὰ νὰ τιμωρήσῃ τὸν Ἰοβάτη, τὸν ἄπιστο βασιλιᾷ τῶν Λυκίων, καὶ τὸ λαό του, προχωρεῖ ἀπὸ τὴ θάλασσα πρὸς τὰ μεσόγεια ὀδηγώντας πίσω του ἓνα πελώριο κῦμα, ποὺ κατακλύζει τὴν πεδιάδα ὅλη. Στὸν ἀκαταμάχητον αὐτὸν ἐχθρὸ οἱ ἄντρες καὶ μὲ τὰ ὅπλα των καὶ μὲ τὰ παρακά-

λια των είναι ανίσχυροι. Καὶ μόνον ὅταν αἱ γυναῖκες ἀνασυράμεναι τοὺς χιτωνίσκους ἀπήντησαν αὐτῶν, ἀναγκάζεται ὁ Βελλεροφόντης νὰ ὑποχωρήσῃ, δαμασμένος ἀπὸ τὴν μαγικὴν δύναμιν, πὺν ἀσκεῖ ἡ ἀποτροπιαστικὴ αὐτῆ ἀπογύμνωσις τῶν γυναικῶν· μαζί του ὑποχωρεῖ καὶ τὸ κῦμα (Πλουτ. Ἡθ. 248 Α, Βερν. Π 211). Φυσικὰ μιὰ τέτοια ἱστορία εἶναι κάθε ἄλλο παρὰ σεμνή. Γι' αὐτὸ στοὺς μεταγενεστέρους ἡ τόσο ἄγρια, ἀλλὰ καὶ τόσο θαυμάσια εἰκόνα τοῦ Βελλεροφόντη, πὺν προχωρεῖ σέροντας ἓνα κῦμα βοννὸ πίσω του, κάνει θέσιν στὴν τελείως ἄχρωμη σκηνὴ μιᾶς ἀπλῆς προσευχῆς στὸν Ποσειδῶνα· τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι, ὅτι πᾶν τὸ πεδίον ἐξήνθησεν ἄλμυρίδα καὶ διέφθαρτο παντάπασιν τῆς γῆς πικρᾶς γενομένης. Καὶ πάλιν στὶς γυναῖκες ὑποχωρεῖ ὁ Βελλεροφόντης καὶ εὐχεται στὸν Ποσειδῶνα ν' ἀφήσῃ τὸ θυμὸν του, ὅχι ὅμως γιατί ἐξαναγκάζεται μὲ μαγικὸν τρόπο, ὅπως ἄλλοτε, ἀλλὰ γιατί τὶς λυπᾶται, καθὼς ἔρχονται καὶ τὸν παρακαλοῦν (Πλουτ. αὐτόθ. 248 D). Καὶ ἐδῶ ὁ ὀρθολογισμὸς ἀπομάκρυνε κάθε ἄπρεπο καὶ φανταστικὸ στοιχεῖο. Πόσο ἀπέχει ὅμως ὁ Βελλεροφόντης αὐτὸς ἀπὸ ἐκεῖνον, πὺν ἔσερνε τὴ θάλασσα πίσω του, καὶ πόσο οἱ γυναῖκες αὐτὲς μὲ τὰ παρακάλια τοὺς ἀπὸ τὶς παλιές, πὺν ἔδιωχναν τὸν ἐχθρὸν χρησιμοποιῶντας τὰ δραστικώτερα μαγικά τους μέσα!⁷

*
* *

Σὲ ὅλες τὶς περιπτώσεις, πὺν ἐξετάσαμε ὡς τώρα, ἡ τολεμικὴ εἴτε κρυφῆ εἴτε ἀπροκάλυπτη ἐχτυποῦσε τὴν παράδοση, μερικὲς φορές καὶ τὸν παλιὸ ποιητὴ, πὺν εἶχε θελήσει νὰ τὴν διηγηθῇ. Ἡ πολεμικὴ ὅμως μπορεῖ συχνὰ νὰ πάρῃ τελείως ἄλλη κατεύθυνσις: νὰ προσβάλλῃ τὰ ἥρωικά πρόσωπα, πὺν ἐκτελοῦν μέσα στὴν παράδοση τὶς ἀνάξιες πράξεις. Φυσικὰ οἱ συλλογισμοὶ παίρνουν στὴν δεύτην αὐτῆ περίπτωση τελείως ἀντίθετον δρόμον. Ἀξίζει νὰ τοὺς ἀντιπαραθέσωμε πρὸς τοὺς συλλογισμοὺς ἐκεῖνων, πὺν εἶδαμε νὰ πολεμοῦν τὴν παράδοση:

α

Τὰ πρόσωπα τοῦ μύθου, θεοὶ καὶ ἥρωες, στὰ ὁποῖα ἡ παράδοση ἀποδίδει ἀνήθικες, ἀδίκες καὶ κακὰς πράξεις, εἶναι ἠθικὰ καὶ δίκαια καὶ καλὰ.

Ἐπομένως ἡ παράδοση, στὴ μορφὴ τῆς τουλάχιστον αὐτῆ, εἶναι ψεύτικη καὶ ὁ ποιητὴς ποῦ τὴν διηγῆθηκε ἀνάξιος τοῦ σεβασμοῦ μας.

Στὴν πρώτη περίπτωσις ἡ ἠθικὴ τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡρώων μπῆκε σὰν ἀσάλευτη βάση, γιὰ ν' ἀπορριφθῆ ἡ παράδοση, στὴ δευτέρῃ ἡ παράδοση, τῆς ὁποίας ἡ ἀξιοπιστία δὲν ἀμφισβητεῖται, γιὰ ν' ἀπορριφθῆ ἡ ἠθικὴ τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡρώων. Ἡ πρώτη χαρακτηριστικὴ ἐνὸς Πινδάρου, ἡ δευτέρῃ ἐνὸς Εὐριπίδου⁸.

Στὴν τελευταίαν αὐτῆς περίπτωσις ὁ ποιητὴς, ἐξελεγμένος αὐτός, δὲν ζητεῖ νὰ μετασκευάσῃ ἀντίστοιχα τὴν παράδοση, ὥστε ν' ἀποκατασταθῆ ἡ παλιὰ ἁρμονία μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν προσώπων τοῦ μύθου. Τὴν ἀφήνει ἀναλλοίωτη καὶ ἔτσι ἡ ἁρμονία καταστρέφεται. Ἡ παράδοση μεταβάλλεται τῶρ σ' ἓνα κατηγορητήριον θεῶν καὶ ἡρώων, στὴν ἀρχικὴ μορφὴ τοῦ μύθου ἠθικὰ ἀδιαφόρων.

Ἀπόλλων, Ἀφροδίτη, Μενέλαος, Ἰάσων, Ὀρέστης, Ἥλέκτρα στὸν Εὐριπίδου: πόσοι θεοὶ, πόσοι ἥρωες ἀδικοὶ, παράνομοι, ἀνάξιοι! Χωρὶς ν' ἀλλάξῃ τίποτε ὁ τραγικὸς ἀπὸ τὴν παράδοση, κατορθώνει στὶς ἑρωάδες ὑπογραμμίζοντας τὰ δεινὰ τῶν νικημένων καὶ τῶν νικητῶν τὴ σκληρότητα, νὰ μᾶς κἀνῃ νὰ μισήσωμε τὴν ἑλληνικὴ νίκη στὴν Τροία: ὁ Πρίαμος σφάζεται, ὁ Ἀστυάναξ γκρεμίζεται, ἡ Κασάνδρα ἀτιμάζεται, ἡ Τροία καίεται, αἰχμαλωσίαι, φόνοι, καταστροφές, στὰ μάτια τοῦ τραγικοῦ μιὰ ἀλυσίδα ἐγκλημάτων ἀτέλειωτη.

Στὸν Ἰωνᾶ ἡ Κρέουσα, ἡ παλιὰ ἐρωμένη τοῦ Ἀπόλλωνος, φαντάζεται νεκρὸ τὸ παιδί της, ποῦ εἶχε κρυφὰ ἐκθέσει μόλις γεννήθηκε, ἐνῶ βλέπει τὸν ἄντρα της νὰ

β

Ἡ παράδοση — γιὰ τὴν ὁποία δὲν γεννιέται καμμιά ἀμφιβολία — ἀποδίδει στὰ πρόσωπα τοῦ μύθου, θεοὺς καὶ ἥρωες, ἀνήθικες, ἀδίκες καὶ κακὰς πράξεις.

Ἐπομένως οἱ θεοὶ καὶ οἱ ἥρωες εἶναι ἀνήθικοι, ἀδικοὶ καὶ κακοὶ καὶ γι' αὐτὸ ἀνάξιοι τῆς λατρείας καὶ τοῦ σεβασμοῦ μας.

κει στή σημερινή μελέτη μας, παρὰ μόνο σὰν συμπλήρωμα — ἀναγκαῖο πάντως :

Κι' ὄλο γρινιάζει ὁ Μενέλαος, φωνάζει ἡ Ἑλένη
κι' ὁ Πάρις πλάϊ σὸ Σκάμανδρο κοιμᾶται.

Στὸ ὑπέροχο τραγοῦδι τοῦ Brooke (μτφρ. Κακλαμάνου, Ἡμερολ. Μ. Ἑλλάδος 1926 σελ. 105) τὸ ἰδεῶδες τῆς ὁμορφιάς δὲν ἀντιπροσωπεύει πιά ἡ Ἑλένη, οὔτε τῆς εὐδαιμονίας ὁ Μενέλαος: Γερασμένοι κι' οἱ δύο, ἀφοῦ γύρισαν στὴ Σπάρτη, αὐτὸς κουφίζει ὄλο καὶ πιὸ πολὺ, γεμίζοντας ἀπὸ τὸ πρωῖ ὡς τὸ βράδυ τὴν πόλη μὲ καυχησιῆς καὶ φλυαριῆς γιὰ τὰ παλιά του κατορθώματα στὴν Τροία, αὐτὴ ὄλο κλαίει μὲ τσιμπλιασμένα μάτια, τρέμοντας καὶ σκληραίνοντας ὀλοένα τὴ φωνή της. Μονάχα ὁ Πάρις κοιμᾶται αἰῶνια ὄραϊος κι' αἰῶνια νέος στὸ Ἴλιον: αὐτὸς εἶναι τῶρα πὺν ὑψώνεται σὲ σύμβολο μιᾶς ἀτέλειωτης εὐδαιμονίας⁹.

Ἵτι ἐδῶ παίζει πολὺ μεγάλο ρόλο καὶ ἡ τάση τῶν ποιητῶν, νὰ δώσουν καινούργια ζωὴ στὶς πολυτριμμένες παλιῆς ἱστορίες, εἶναι ἀναμφισβήτητο. Ἔτσι ξαναγυρίζομε στὴν πρώτην αἰτία τῆς μεταβολῆς τῶν μύθων: στὶς ὑλικές-τεχνικές ἀνάγκες. Ὁ κύκλος τῆς ἐρεῦνης μας συμπληρώθηκε.

Ἄξιζει σὸ τέλος ν' ἀφιερῶσωμε λίγα λόγια καὶ γιὰ μιὰ κίνηση πολὺ παλιά, ἤδη ἀπὸ τὸν 6 π.Χ. αἰῶνα, πὺν ζήτησε νὰ συμβιβάσῃ χωρὶς καμμιάν ἄρνησὴ καὶ πολεμικὴ τὴν ἥρωικὴ παράδοση μὲ τὴν ἀνώτερην ἀντίληψη, πὺν εἶχε σχηματισθῆ τῶρα πιά γιὰ τοὺς θεοὺς, καὶ ἂν ἀκόμη ἡ κίνηση αὐτὴ δὲν ἐστάθηκε τῶν ποιητῶν. Πρόκειται γιὰ τὸν ἀγῶνα, πὺν πολέμησαν φιλόσοφοι¹⁰ — συστηματικὰ οἱ Στωικοὶ — καὶ φιλόλογοι¹¹, γιὰ νὰ σώσουν τὸν Ὅμηρο ἀπὸ τὶς ἐπιθέσεις ἄλλων φιλοσόφων, τοῦ Πυθαγόρα, τοῦ Ἡρακλείτου, τοῦ Ξενοφάνους, τοῦ Πλάτωνος κλπ. γιὰ τὶς ἄνομες πράξεις, πὺν εἶχε ἀποδώσει στοὺς θεοὺς: πολέμους, πολυγαμίης, μοιχεῖες, κλοπές, ἀπάτες κτλ.

Δὲν εἶναι ὁ ποιητὴς ἀνάξιος, οὔτε κ' οἱ θεοὶ ὅμως· ἀνάξιοι εἶναι ἐκεῖνοι, ποὺ δὲν καταλαβαίνουν τὶς ἀλήθειες, ποὺ «ὑπονοεῖ» ὁ Ὅμηρος κάτω ἀπὸ τὶς φαινομενικὰ τόσο ἀνήθικες ἱστορίες του. Ὁ ποιητὴς μᾶς διδάσκει μὲ ἀλληγορίες, ὅπως οἱ μὲν φιλομαθοῦντες μετὰ τινος εὐμουσίας ψυχαγωγούμενοι ῥᾶον ζητῶσί τε καὶ εὐρίσκωσι τὴν ἀλήθειαν, οἱ δ' ἄμαθεῖς μὴ καταφρονῶσι τούτων, ὧν οὐ δύναται συνιέναι· καὶ γὰρ ἔστι πως τὸ μὲν δι' ὑπονοίας σημαίνον ἀγωγόν, τὸ δὲ φανερώς λεγόμενον εὐτελὲς' (ΨδΠλουτ. Βί. Ὁμήρ. 2,92). Οἱ συλλογισμοὶ ξεκινοῦν ἐδῶ ἀπὸ ἄλλης βάσης, γιὰ νὰ καταλήξουν ἄλλου :

γ

Ὁ ποιητὴς, ποὺ ἀποδίδει σὲ θεοὺς καὶ ἥρωες ἀνήθικες, ἄδικες καὶ κακὲς πράξεις - ὁ Ὅμηρος -, εἶναι ἡ πηγὴ κάθε ἀρετῆς καὶ σοφίας.

Οἱ θεοὶ εἶναι ἠθικοί, δίκαιοι καὶ καλοί.

Ἐπομένως οἱ διηγήσεις του πρέπει νὰ κρύβουν κάποιο βαθύτερο νόημα. Ἀνάξιοι εἶναι ἐκεῖνοι, ποὺ σταματοῦν μόνο στὴν ἐπιφάνεια, γιὰ νὰ κατηγορήσουν τὸν ποιητὴ.

Ἔτσι ἐξηγεῖται π.χ. ἡ Θεομαχία τῆς Ἰλιάδος, γιὰ τὴν ὁποίαν εἶχαν τόσο διαμαρτυρηθῆ οἱ φιλόσοφοι: «Ἡ τῶν θεῶν μάχη περιέχει φυσικὴν στοιχείων πρὸς στοιχεῖα ἀντίταξιν (*φυσικὴ ἀλληγορία*), κακιῶν πρὸς ἀρετὰς (*ἠθικὴ ἀλληγορία*)... Ἀπόλλων μὲν γὰρ ἐναντιοῦται Ποσειδῶνι, τὸ μερικὸν πῦρ τῷ παντὶ ὑγρῷ, Ἀθηνᾶ δὲ Ἄρει, ἡ φρόνησις τῇ ἀφροσύνῃ, Ἑρμῆς δὲ Λητοῖ, ὁ λόγος τῇ λήθῃ...» (Σχολ. Ἰλ. Υ 67).

Πόσον ὀλέθριο ρόλο καὶ στοὺς ἀρχαίους χρόνους καὶ στοὺς νέους ἔπαιξε ἡ τάχα βαθύτερη αὐτῆ ἀλληγορικὴ ἐξήγηση τῶν μύθων παράλληλα πρὸς τὸν εὐημερισμό, δὲν εἶναι βέβαια τόπος νὰ ἐξετάσωμε ἐδῶ ¹².

Στὸ μικρὸ αὐτὸ δοκίμιο παρουσίασα μεμονωμένα παραδείγματα ἀπὸ τὰ διάφορα χαρακτηριστικὰ εἶδη τῶν λύσεων,

πὸ ἔδωσε ὁ κάθε ποιητής, ὁ ἀρχαῖος κυρίως, ὅταν προσέ-
 κρουε στὴν παράδοση. Ἡ πίστις στὶς παλιές ἀφελεῖς ἱστο-
 ρίες ἔσβυνε σιγά - σιγά, νικημένη στὸν ἀγῶνα, πὸ τῆς εἶχαν
 στήσει ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά ἢ ἀνώτερη ἀντίληψη, ἢ ὅποια εἶχε
 δημιουργηθῆ ὡστόσο γιὰ τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἥρωες, ἀπὸ
 τὴν ἄλλη ὁ ὀρθολογισμὸς, πὸ ἀντλῶντας ἀπὸ τὴν ἐπιστη-
 μονικὴ παρατήρηση ἀπέκλειε κάθε φανταστικὸ στοιχεῖο.

Στὴν ἐξέλιξη αὐτοῦ τοῦ ἀγῶνος κρύβεται ἓνα πολὺ
 μεγάλο κομμάτι ἀπὸ τὴν ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ τῶν
 ἀρχαίων. Ὀνειρεύομαι τὸ βιβλίον, πὸ θὰ μᾶς δώσῃ νὰ
 τὸν παρακολουθήσωμε σὲ ὅλο του τὸ πλάτος.

ΙΩ. ΘΕΟΦ. ΚΑΚΡΙΑΗΣ

¹ Ὑπάρχουν καὶ περιπτώσεις, ὅπου ἡ παράδοση ἀλλάζει γιὰ
 νὰ ἐξυπηρετήσῃ ὄχι τεχνικοὺς οὔτε ἠθικοὺς λόγους, ἀλλὰ μόνο
 πολιτικούς: μὲ τὴν παράδοση π. χ., ὅτι ὁ βασιλιάς τῶν Ἀθηναίων
 Πανδίων κληρονομεῖ στὸ γιό του Νῆσο τὰ Μέγαρα, δικαιολογοῦν-
 ται οἱ βλέψεις τῶν Ἀθηναίων γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς Μεγαρικῆς.
 Ἀνάλογα δικαιολογοῦν οἱ Δωριεῖς τὴν κατάκτηση τῆς Πελοποννή-
 σου. Πρβλ. Nilsson, *Chantépie de la Saussaye - Bertholet -
 Lehmann, Lehrbuch der Religionsgeschichte* 4 II 382 ἐξξ.

² Ἀξίζει νὰ παραβάλλῃ κανεὶς τὸν τρόπο, μὲ τὸν ὅποιον ὁ Ἡρό-
 δοτος 2,120 ζητεῖ νὰ ἀποδείξῃ καὶ αὐτός, ὅτι ἡ Ἑλένη δὲν εὐρέ-
 θηκε ποτὲ στὴν Τροία, τονίζοντας πόσο ἀνεξήγητη ψυχολογικά θὰ
 ἦταν ἡ στάση τοῦ Πριάμου καὶ τοῦ Ἑκτορος, ἂν ὁ Πάρις τὴν εἶχε
 πράγματι ὀδηγήσει στὴν πατρίδα του.

³ Πρβλ. L. Malten, *Kyrene* 1 ἐξξ. Wilamowitz, *Pindaros* 268.

⁴ Σχετικὴ μελέτη θὰ δημόσιευθῆ στὸν *Hermes*.

⁵ Μὲ τὸ πρότυπο τοῦ Πινδάρου γιὰ τὸν νεωτερισμὸ του αὐτὸν
 ἀσχολεῖται μία διατριβή μου πὸν ἐκνυκλοφόρησε στὸν *Philologus*
 τοῦ 1930. Πρβλ. καὶ I. Κακριδῆ, Ἄραι 124, *Hermes* 63, 415.

⁶ Γιὰ τὸν Τιθωνὸ πρβλ. μία σχετικὴ ἐργασία μου στὰ *Wiener
 Studien* τοῦ 1930.

⁷ Πρβλ. I. Κακριδῆ, Ἄραι 102 4.

⁸ Ὄχι ὁμως χωρὶς ἐξάιρεση πρβλ. Ἰφ. Τ. 386 ἐξξ., ὅπου ὁ Εὐ-
 ριπίδης ἀρνεῖται τελείως τὴν παράδοση, ὅτι τὸν Πέλοπα ἔφαγαν οἱ
 θεοί, πὸν καθὼς εἶδαμε καὶ ὁ Πίνδαρος διασκευάζει.

⁹ Ἐδῶ θὰ μπορούσε κανεὶς ἴσως νὰ καταχωρήσῃ καὶ τὶς διατρι-
 βές τῶν σοφιστῶν καὶ τῶν ρητόρων, μὲ τὶς ὁποῖες ζητοῦσαν νὰ δεῖ-

ξουν, ὅτι τὸ δίκιο ἦταν μὲ τὸ μέρος ἐκείνων τῶν ἡρώων ἀκριβῶς, πού εἶχαν ἀδικήσει π. γ. τῆς Ἑλένης, τοῦ Βουσίριδος κλπ. Μὰ ὁ σκοπὸς τῶν δὲν ἦταν νὰ δώσουν καινούργιο νόημα στὴν παράδοση, ἀλλὰ 'τὸν ἦττω λόγον κρείττω ποιεῖν', νὰ δείξουν ἀκόμη καὶ στὴ μυθολογία τὴ ρητορική τους δεινότητα.

¹⁰ Γιά παραπομπές καὶ χωρία πρβλ. W. Schmid, Griech. Literaturgeschichte I 1 (1929) 169 ἔξξ. Γιά τὴν πολεμικὴ τοῦ Πλάτωνος — χαρακτηριστικὸ χωρίο: Πολιτ. 389 d ἔξξ. — πρβλ. S. Weinstock, Die platonische Homerkritik und ihre Nachwirkung, Philol. 82 (1926) 121 ἔξξ.

¹¹ Πρόκειται γιά τοὺς φιλολόγους τῆς Περγαμηνῆς σχολῆς οἱ ἀλεξανδρινοὶ πολεμοῦν τὴν ἀλληγορία μὲ κάθε τρόπο. Γι' αὐτὸ ὁ Ζηνόδοτος γιά ν' ἀπομακρύνῃ ὅ,τι τὸν ἐνοχλεῖ, ἐφαρμόζει ἀντὶ τῆς ἀλληγορίας μιὰν ἄλλη μέθοδο, τελείως φιλολογικὴ: ἀλλάζει τὸ κείμενο τοῦ Ὀμήρου! π. γ. εἰς τὸ Z 135 ἀντὶ Διώνυσος δὲ φοβηθεὶς ἔγραψε *χολωθείς*: ἀπὸ τὸ Π διέγραψε τοὺς στ. 666·83 γιὰτὶ στὸν Ἀπόλλωνα δὲν ἀρμόζει νὰ περιποιῆται τὸ σῶμα τοῦ νεκροῦ Σαρπηδόνο.

¹² Γιά τὴν ἀλληγορικὴν ἐξήγηση τῶν μύθων πρβλ. K. Müller, Pauly - Wissowa RE Supplbd. 4. 16 ἔξξ. Σπανιώτερα παρουσιάζονται προσπάθειες ν' ἀποδώσουν στὸν ποιητὴ ἀπόκρυφους ἠθικολογικοὺς σκοποὺς, ὅτι δηλ. εἰσάγει τὴν ἀνήθικη παράδοση, γιά ν' ἀποτρέψῃ μὲ τὸ παράδειγμά της τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ παρόμοιες πράξεις. Πρβλ. π. γ. Πλούτ. Ἡθ. 19 E ἔξξ. Βερν. 1, 14, Μάξ. Τύρ. δ. 1.

